

Zbirka plakata o spašavateljima: **LJUDSKE OSOBINE KOJE NADVISUJU GRANICE**

THE
JEWISH
FOUNDATION
*for
the
righteous*

Zašto "Ljudske osobine koje nadvisuju granice"

Pokazujući ljudske osobine pri spašavanju Židova, obični su ljudi prekoračivali svoje granice i prepreke koje su im stajale na putu.

Prepoznajući potencijal koji imaju u pokazivanju hrabrosti, poštenja ili požrtvornosti u svojim životima, učenici će shvatiti da takve osobine prelaze granice povijesti.

Ovaj priručnik za nastavnike publikacija je
Židovske zaklade za pravednike
305 Seventh Avenue, 19. kat
New York, NY 10001-6008
www.jfr.org

Objavljivanje hrvatske verzije priručnika financiralo je

ministarstvo znanosti obrazovanja i športa

Trg hrvatskih velikana 6
10 000 Zagreb

Copyright© 2005 Židovska zaklada za pravednike. Sva prava zadržana.

Plakati su dizajnirani kako bi se učenici upoznali sa spašavanjem za vrijeme holokausta tj. s tim kako su nežidovi spašavali Židove u nacističkoj Europi. Ovaj vodič ističe ključna pitanja koja treba razmotriti pri poučavanju o ovoj tematici i preporučuje obrazovne aktivnosti u kojima se plakati mogu upotrijebiti. Podrobnije priče spašavatelja prikazane na plakatima mogu se naći na stranicama Židovske zaklade za pravednike www.jfr.org/posters. Za obrazovne se potrebe smiju tiskati i umnožavati.

Baština spašavanja

Najvažnije je obilježje spašavanja da se događalo rijetko.* Broj osoba koje su sudjelovale u ubijanju Židova daleko je veći nego broj osoba koje su riskirale život za njihovo spašavanje. Najviše je onih koji nisu učinili ništa. Holokaust je zapravo priča o nedjelu, uništenju i ravnodušnosti i svako istraživanje mora se temeljiti na toj činjenici. Naglašavanje altruizma ili usredotočivanje na njega kao na dio holokausta dalo bi učeniku pogrešnu sliku povijesti.

Međutim, nije činjenica da je spašavanje bilo rijetko jedino što treba naglasiti. Ne želi se reći ni da zbog toga spašavanje kao temu treba isključiti iz nastavnog programa. O spašavanju svakako treba poučavati jer se ono zaista događalo. Ono je dio povijesti. Mali, doduše, ali spašavanje, kao i druge teme koje se odnose na temu holokausta, mogu pomoći učeniku da priču shvati na širem planu. Učeci o spašavanju učenici trebaju kritički razmišljati o njegovoj važnosti. Pri procjenjivanju važnosti spašavanja sam broj spašavatelja nije pouzdano mjerilo. Pri pomnoj procjeni treba uzeti u obzir i druge čimbenike.

Zapažanja

Određeni otpor zaista je postojao

Pojava spašavanja pokazuje da su ljudi u doba holokausta imali mogućnost odabira. Zbog ekstremnih okolnosti njemačke okupacije odluka o tome da se pomogne Židovu nije bila laka. Iako se o tome može raspravljati, to nije bio samo *moralni* odabir, jer učiniti nešto takvo značilo je dovesti u opasnost članove svoje obitelji. Zbog činjenice da su pojedinci riskirali sve kako bi spasili Židove ne smijemo odmah osuđivati one koji su odabrali da to ne čine. Trebamo jednostavno priznati da je usred velikih teškoća i opasnosti, postojao izbor. Kako pokazuju iskustva spašavatelja, a i počinitelja i promatrača, ti su odabiri vodili drastično različitim djelovanjima.

Povezanost

Imamo sposobnost odabira

Činjenica da su ljudi pod njemačkom okupacijom ili pod kolaboracijskim režimima različito odlučivali o svojem izboru u odnosu prema položaju Židova poziva nas da se usredotočimo na ljudsku dimenziju toga problema, tj. na ideju da pojedinci imaju sposobnost donositi odluke i prema njima djelovati. Razmišljanje o holokaustu često dovodi do zaključka o tome da su ljudske prirode veoma različite. To je točno, ali u drugi plan potiskuje nešto mnogo važnije. Pojedinci koji su planirali i provodili genocid europskih Židova donijeli su odluku da u tome sudjeluju. Oni koji su spašavali Židove također su donosili odluke kao i oni koji su samo promatrali i nisu ni štetili ni pomagali. Počinitelji nisu potvrdili čovjekovu urođenu izopačenost, kao što ni spašavatelji nisu potvrdili njegovu urođenu plemenitost. Holokaust ne dokazuje da su ljudska bića određena urođenim značajkama, ali dokazuje da ljudi imaju sposobnost odabira i djelovanja prema tom odabiru, pa čak i unatoč velikim ograničenjima. Tema spašavanja u prvi plan stavlja nadu da se ljudskim djelovanjem mnogo toga može promijeniti.

*Od 1. kolovoza 2005. Yad Vashem, Ustanova za obilježavanje sjećanja na mučenike i junake holokausta u Izraelu, dodijelio je naslov pravednika među narodima 21.000 osoba. Pravi broj spašavatelja svakako je veći, vjerojatno oko 400.000. Čak i taj broj manji je od 0,1% nežidovske populacije u nacističkoj Europi.

Zapažanja**Nije postojao tipičan spašavatelj**

Iako govorimo o "pravednim nežidovima" (kako se nazivaju spašavatelji Židova nežidovske vjere) kao o posebnoj skupini ljudi, važno je prepoznati različitost njihova podrijetla. Kao što postoji opasnost od karikiranja počinitelja i žrtava holokausta, isto tako postoji opasnost od karikiranja spašavatelja. Istina je da su se spašavatelji po mnogočemu razlikovali. Osim što su bili iz različitih država pod njemačkom okupacijom, bili su i iz različitih životnih sredina. Bili su različitih godišta, društvenih staleža, razina obrazovanja, ekonomskih statusa, političkih uvjerenja i pripadali su različitim vjerskim sredinama. Među onima koji su pomagali bili su seljaci i diplomati, pristaše stranaka i propovjednici, žene i muškarci, kršćani i muslimani (bilo je i Židova, ali mi smo se usredotočili na pravednike nežidovske vjeroispovijesti, tj. nežidove), mladi i stari. Važno je priznati da se spašavatelji ne mogu lako klasificirati.

Spašavatelji su pokazali dobro poznate osobine

Unatoč svojim različitostima spašavatelji su pri spašavanju Židova pokazali mnogo sličnih osobina. Ističući osobine koje su omogućile i potaknule akcije spašavatelja, npr. hrabrost, snalažljivost, požrtvornost, plakati postavljaju pitanje: "Kako su oni to učinili?" Znanstvenici su pokušali odgovoriti na to identificirajući osobnosti, društvene raznolikosti i motive koji su naveli pojedince da postanu spašavatelji. Veoma je teško precizno utvrditi uzroke ljudskoga ponašanja pa je razumljivo da proučavanja "zašto je dolazilo do spašavanja" nisu dala jedinstveno objašnjenje. Međutim, ipak možemo prepoznati one osobine koje su pokazali spašavatelji kad su jednom odlučili djelovati – to su osobine vidljive iz njihovih priča.

Povezanost**Životopis nije sudbina**

Različitost podrijetla spašavatelja također govori o ljudskome potencijalu. Činjenica da su osobe koje su spašavale Židove pripadale različitim društvenim kategorijama kao što su dob, spol, društvena klasa, obrazovanje, zvanje, političko uvjerenje i vjeroispovijest pokazuju da nije postojao tipični spašavatelj. Nije postojao popis poželjnih, a niti nepoželjnih osobina. Nije trebalo biti na položaju ili biti bogat. Obje strane medalje jednako su važne: kao što je svatko pod njemačkom okupacijom mogao pomoći Židovima da prežive, isto tako svatko je mogao pridonijeti njihovu uništenju. Beznačajni su pojedinci postajali spašavatelji, a obični ljudi počinitelji zločina. Poruka je koja proizlazi iz toga da podrijetlo ne mora utjecati na čiji odabir i djelovanje. Spašavanje pokazuje da pojedinci imaju mogućnost nadilaženja vlastitih potencijala.

I mi možemo razvijati te osobine

Ističući osobine koje su pokazali spašavatelji, tj. ove njihove osobine koje su danas uočene i prepoznate, ističemo ono što su oni učinili. Malo je vjerojatno da će se učenici susresti s poteškoćama i dvojabama na koje su nailazili oni koji su pokušavali spasiti Židove u nacističkoj Europi. Međutim, oni nailaze na bezbrojne situacije koje zahtijevaju donošenje teških odluka, situacije koje ih stavljaju na kušnju. Osobine na koje su se oslanjali spašavatelji mladež može njegovati i primijeniti u svojem životu. To je osnovna pretpostavka plakata o kojima je riječ. Pitanje koje treba postaviti nije: "Što bih ja učinio da sam bio na njihovu mjestu?", nego: "Kako da danas slijedim njihov primjer?". Odgovor na to pitanje potvrđuje važnost spašavatelja i odaje počast njihovoj baštini. Ono pokazuje da te žene i muškarci nisu samo junaci iz prošlosti, nego i primjeri u sadašnjosti.

Izazov poučavanja o spašavanju

Baš kao što postoji opasnost od pretjeranog isticanja naglašivanja spašavanja, tako postoji i opasnost od pretjeranoga pojednostavnjivanja. Svaka priča sadrži u nekoliko rečenica opisano djelo (ili djela) spašavanja života. Samo kad se takva priča stavi u kontekst, učenici mogu na odgovarajući način razumjeti i cijeliti djelo i pojedince. Na širem planu, posebnosti konteksta – npr. država, faza rata, priroda njemačke okupacije, stupanj lokalne suradnje – bitni su u shvaćanju različitih oblika spašavanja i opasnosti s kojima su se suočavali spašavatelji. Kad je riječ o pojedinačnim osobama, važne su osobitosti iz biografija koje pokazuju njihovo podrijetlo, motivaciju i sposobnosti. Takve pojedinosti također mogu otkriti dvojbe, strahove i pogreške koje nam mogu pomoći da razumijemo spašavatelje u ljudskome smislu.

Obogaćivanjem priča takvim pojedinostima potpuniše iznosimo povijest i odajemo pravednicima poštovanje koje zaslužuju. Isto tako, što širi kontekst dajemo, to spašavatelji više izgledaju svetački i nadljudski. Ako opisujemo praktične prepreke, moralne dvojbe, snažnu opoziciju i moguće kazne koje su prijetile spašavateljima, riskiramo činjenicu da stavljamo aureolu oko njih, što bi mladež, a i bilo koga od nas, spriječilo da se uživi u pojedinačni čin spašavanja. Pitanje je kako staviti spašavanje u pravi kontekst, a u isto ga vrijeme učiniti dostupnim i važnim. Jedan je od načina da se pomogne učenicima da kad čitaju priče pojedinih spašavatelja, uoče vezu koju smo ukratko opisali. Drugi način je razgovor o spašavanju koji treba provesti na poseban, ali jednostavan način.

Razgovor o spašavanju

U poučavanju o holokaustu općenito je važno koristiti se točnim i jednostavnim jezikom. To načelo ima jedinstveni smisao kad je riječ o spašavanju. Moramo biti točni u opisu pojedinosti spasilačkih djela, ali pritom moramo paziti ne samo na kontekst, nego i na nijanse. Svaki se spašavatelj našao u jedinstvenome nizu okolnosti, što je već spomenuto (država, faza rata, vrsta okupacije, stupanj lokalne suradnje). Štoviše, svaki spašavatelj nalazio se na drukčiji način. Ti su čimbenici oblikovali moguće načine spašavanja. Opisujući različite načine kojima su se koristili spašavatelji, npr. u pomaganju pri bijegu, prikrivanju identiteta, skrivanju i pregovorima, učenicima će se dati podatci potrebni za razumijevanje teme. Na taj će način moći općenitije razmišljati o značenju čina spašavanja.

Moramo izbjegavati retoriku koja veliča spašavatelje kao svece ili nadljude. Poznata fraza da su spašavatelji bili obični ljudi koji su činili iznimna djela može se korisno upotrijebiti. Djela spašavanja zaista su bila iznimna. Nisu bila obična, nego iznimna. Pojedinci koji su provodili spašavanje bili su posve obični ljudi. Većina njih nije imala ni svetačke vrline ni poseban talent koji bi ih razlikovao od ostalih ljudi. Prije početka rata oni nisu spašavali tuđe živote ni riskirali vlastite da bi se opirali nepravednim zakonima. Bavili su se svojim poslom. Mistificiranje i preuveličavanje njihove dobrote opisivanjem njihovih djela uzvišenim rječnikom nepotrebno je i nekorisno. To ne znači da moramo umanjivati njihove zasluge, rizik koji su preuzimali, prepreke koje su svladavali. Govoreći o njihovim pričama, ipak, moramo učenike podsjetiti da su to bili obični ljudi iz različitih sredina koji su poštovali osnovne ljudske vrijednosti.

Kao što je spomenuto, bitno je razgovarati o spašavanju kao o podtemi u okviru holokausta. Pojedinci s plakata mogu nas inspirirati. Čak mogu i ponuditi nadu. Holokaust, međutim, ne može. Važno je ne samo staviti spašavanje u veći kontekst, nego i izbjeći da se ono pretvori u naknadno iskupljenje. To je pitanje nalaženja prave mjere u isticanju, ali i stavljanja činjenica na pravo mjesto. Spašavanja su se događala tijekom čitavoga holokausta, pa se o njima može govoriti u raznim fazama tijekom poučavanja. Međutim, ako se o spašavanju poučava na kraju cjeline o holokaustu, učenici bi taj fenomen mogli doživjeti kao posrebreni obrub. Važno je da učenici iz primjera spašavanja izvuku pouku, i to tako da se suoče s kataklizmičkom zbiljom holokausta.

Preporučeni pristupi

Na svakome je nastavniku da odredi kako će najbolje iskoristiti plakate u okviru obrazovnih aktivnosti koje se odnose na neke pojave koje smo već spomenuli. Plakati su dizajnirani za uporabu u višim razredima osnovne i u srednjoj školi, a svaki se po potrebi može i prilagoditi.

1. Usporedba akcija spašavanja

Da bi se naglasile sličnosti i razlike među spašavanjima opisanima na plakatima, neka svaki učenik napravi tablicu koja uspoređuje četiri do osam priča, svaku s drugoga plakata. Ime svakog spašavatelja treba biti napisano kao naslovnica, na lijevoj stranici treba napisati: država u kojoj se spašavanje događalo, godina i faza rata, način spašavanja, rizici, teškoće i rezultat. Učenici trebaju uzeti priču pojedinog spašavatelja veličine jedne stranice, popuniti tablicu i unijeti relevantni materijal iz proučavanja holokausta i Drugoga svjetskoga rata. Neka učenici u razrednoj raspravi, uzmu u obzir svaku kategoriju posebno, procjenjujući važnost tih činjenica u kontekstu većih priča. Zatim treba općenitije razgovarati o sličnostima i razlikama među akcijama spašavanja opisanim u tablici.

2. Istraživanje motivacije spašavatelja

Istraživanje izjava spašavatelja o vlastitim akcijama može pomoći pri razumijevanju njihovih motiva. Prepišite neke od citata s plakata na ploču. Neka učenici prvo pročitaju priče spašavatelja koji su citirani. Podijelite razred u manje skupine i neka svaka skupina raspravlja o jednoj izjavi. Učenici moraju prepoznati pristup, uvjerenje i osjećaje koje su navele spašavatelja na čin spašavanja. Također mogu raspravljati o vjerskim uvjerenjima koja su nekim spašavateljima bila motiv za spašavanje.

- "Bila je to stvar poštenja, nismo imali izbora."¹ *Preben Munch Nielsen*
- "Nisam mogao šutjeti ni ostati miran... šutnja je bila protivna mojem osjećaju odgovornosti koju sam imao kao član Parlamenta i kao ljudsko biće."² *Dimitar Peshev*
- "Potpuni bijes. Mislim da nikad prije nisam bila tako bijesna u životu."³ *Marion Pritchard*
- "Kad su nacisti odlučili ubijati židovski narod, nisam mogla ostati ravnodušna. Imala sam mnogo prijatelja u židovskoj četvrti [Varšave]."⁴ *Irena Sendler*
- "Shvatio sam da postoje samo dva načina: ili se potpuno ujediniti sa Židovima i skupa s njima riskirati život ili ih zaboraviti i tako pridonijeti njihovu istrjebljenju."⁵ *Oskar Schindler*
- "Pa da me i otpuste [s posla], jedino mogu reagirati kao kršćanin, kako mi savjest nalaže."⁶ *Aristides de Sousa Mendes*
- "Možda sam bio neposlušan svojoj vladi, ali da nisam, bio bih neposlušan Bogu."⁷ *Chiune Sugihara*
- "Ne znamo što je to Židov. Znamo što je čovjek."⁸ *André Trocmé*

¹ Birger Mikkelsen, *Stvar poštenja* (Elsinore: Prijatelji zvuka, 1994.)

² Michael Bar-Zohar, *Izvan Hitlerova dohvata: Junačko spašavanje bugarskih Židova* (Holbrook: Adams Media Corporation, 1998.)

³ Debórah Dwork i Robert Jan van Pelt, *Holokaust: Povijest* (New York: W.W. Norton & Company, 2002.)

⁴ Anna Mieszkowska i Janina Zgrzemska, *Matka Dzieci Holocaustu: Historia Ireny Sendlerowej* (Warsaw: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, 2004.)

⁵ David Crowe, *Oskar Schindler: Neispričana priča njegova života, Ratne aktivnosti, Istinite priče koje se kriju iza liste* (Cambridge: Westview Press, 2004.)

⁶ Yad Vashem, "Aristides de Sousa Mendes," www1.yadvashem.org/righteous/index_righteous.html (2004.)

⁷ Hillel Levine, *Tražeci Sugiharu, lukavoga japanskog diplomata koji je riskirao život kako bi spasio 10.000 Židova iz holokausta* (New York: The Free Press, 1996.)

3. Razmatranje važnosti suradnje

Kao što pokazuje jedan od osam plakata, suradnja je bila ključni aspekt spašavanja. Iako ostalih sedam plakata prepoznaje osobine pojedinaca, suradnja je u mnogim pokušajima spašavanja bila veoma važna. Izaberite pet od sedam sljedećih spašavatelja: Varian Fry, Olga Kuković, Marion Pritchard, Olga Rajšek, Irena Sendler, André Trocmé i Raoul Wallenberg. Podijelite razred u skupine (broj učenika u svakoj skupini mora odgovarati broju odabranih spašavatelja). Neka jedan član svake skupine pročita priču jednog spašavatelja. Dajte učeniku samo priču onog spašavatelja za kojeg je zadužen.

Dajte učenicima vremena da pročitaju umnoženi materijal i da prouče priče. Zatim podijelite učenike u skupine tako da stavljate zajedno one koji su bili zaduženi za istu priču. U svakoj od skupina učenici trebaju razgovarati o ulozi koju je u određenoj priči imala suradnja. Učenici trebaju doći do ključnih točaka koje će podijeliti s ostalima. Neka se učenici zatim vrate u svoje prvotne skupine i neka svaki učenik ispriča priču spašavatelja na kojeg se usredotočio i objasni kako je suradnja bila ključna za uspjeh određenog spašavanja.

4. Rasprava o moralnosti neposluha

Pomoći Židovu u bilo kojoj od država koju je okupirala Njemačka bilo je nelegalno. Svi koji su pomagali pri spašavanja kršili su zakon. Osim što su kršili zakon koji su postavili Nijemci, neki spašavatelji nisu poštovali ni upute svojih pretpostavljenih. U tu su skupinu spadali: Varian Fry, Dimitar Peshev, Jerzy Radwanek, Aristides de Sousa Mendes, Chiune Sugihara i Eugenia Wasowska. Podijelite učenicima priče tih spašavatelja i dajte im vremena da ih pročitaju. Neka se zatim u razredu razvije rasprava u kojoj će postaviti ova pitanja: Kako možemo pomiriti neposluh spašavatelja prema vlasti s njihovim akcijama spašavanja života? Kako su ti pojedinci tumačili društvenu odgovornost i integritet, osobine koje se tipično povezuju s poštovanjem vlasti? Pod kojim je okolnostima prihvatljivo kršiti pravila i opirati se postojećoj vlasti? Koliko daleko možemo ići u provođenju onoga za što vjerujemo da je pravedno?

5. Usporedba spašavatelja iz različitih sredina

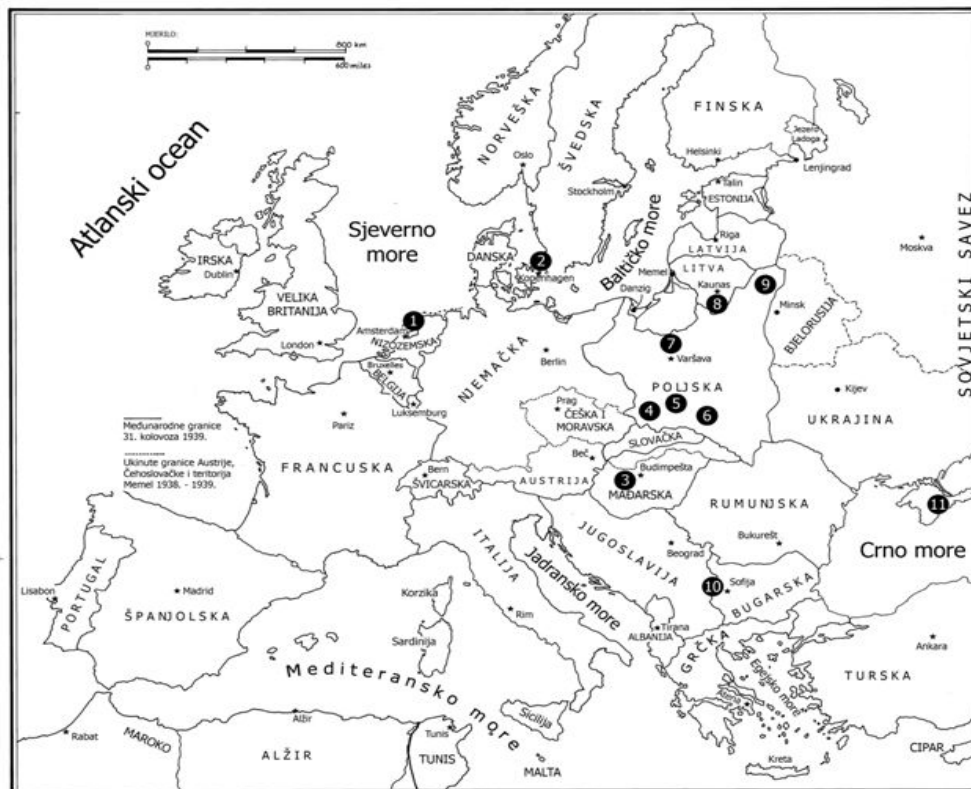
Pojedinci koji su postali spašavatelji razlikovali su se prema društvenome statusu. Među njima su bili i oni koji su imali vlast i oni koji su naizgled bili bespomoćni. U prvu skupinu spadaju: Dimitar Peshev (političar), Oskar Schindler (poslovni čovjek), André Trocmé (svećenik) i Raoul Wallenberg (diplomata). U drugu skupinu spadaju: Jadwiga Konochoicz, Olga Kuković, Preben Munch Nielsen, Jerzy Radwanek, Hasmik i Tigran Tashtshyan. Odaberite dvoje spašavatelja iz prve i dvoje iz druge skupine. Neka učenici prouče plakate na kojima se pojavljuju odabrani spašavatelji i neka pročitaju tiskani materijal koji sadrži njihove priče. Neka zatim napišu kratke odgovore na sljedećih pet pitanja:

- Kako se razlikuju vrste spašavanja koje su ti pojedinci proveli?
- Na koje su se resurse, koji su im omogućili spašavanje velikog broja ljudi, mogli osloniti spašavatelji iz prve skupine? S kakvim su se poteškoćama suočili?
- Kako su spašavatelji iz druge skupine prevladali ograničenja i prepreke s kojima su se suočili da bi uspješno proveli spašavanje? Na koje su se resurse oslonili?
- Kako je osobina pojedinog spašavatelja važna za njegov uspjeh?
- Kakve su sličnosti po djelima i po osobinama među spašavateljima iz dviju skupina?

⁸ Philip Hallie, Neka se prolje nevinu krv: priča iz sela Le Chambon i kako se tamo dogodila dobrota (New York: Harper Perennial, 1979.)

Zemljovidi spašavanja

Europa uoči II. svjetskog rata, kolovoz 1939.

1. Marion Pritchard
2. Preben Munch Nielsen
3. Raoul Wallenberg
4. Jerzy Radwanek
5. Oskar Schindler
6. Eugenia Wasowska
7. Irena Sendler
8. Chiune Sugihara
9. Jadwiga Konochowicz
10. Dimitar Peshev
11. Hasmik i Tigran Tashtshyan

FRANCUSKA, 1940. – 1944.

- 12. Aristides de Sousa Mendes
- 13. André Trocmé
- 14. Varian Fry

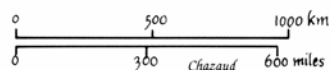
EUROPA, 1. SIJEČANJ 1943.: DETALJ

- Područje pod njemačkom civilnom i/ili vojnom upravom u siječnju 1943. podvrgnuto provođenju "konačnog rješenja"
- Teritoriji njemačkih saveznika gdje je "konačno rješenje" bilo primjenjivano u siječnju 1943.
- Teritoriji njemačkih saveznika s anti-židovskim zakonodavstvom u siječnju 1943.
- Lokalna područja nasilnog progona židova na teritorijima njemačkih saveznika s antižidovskim zakonodavstvom u siječnju 1943.

- 15. Olga Rajšek
- 16. Olga Kuković

- SAVEZNICI
- NEUTRALNE ZEMLJE

6. Kako razumjeti mane spašavatelja

Dajte učenicima da čitaju priče Variana Frya, Dimitra Pesheva i Oskara Schindlera i da pogledaju plakate na kojima se pojavljuju. Zatim napišite na ploču rečenice:

- Varian Fry imao je poteškoća pri održavanju prijateljstava i stalno je zapadao u probleme u školi; gotovo da su ga izbacili s fakulteta.
- Dimitar Peshev podržao je bugarski zakon protiv Židova i savez svoje zemlje s Njemačkom.
- Oskar Schindler bio je loš učenik, nevjeran ženi i previše je pio.

U raspravi u razredu postavite pitanje: Kako možemo spojiti ove istinite izjave s činjenicom da je svaki od tih ljudi riskirao svoj život da bi spasio živote tolikih ljudi? Kako ove izjave mogu oblikovati naše razumijevanje spašavatelja uopće? Kako mogu oblikovati razumijevanje naših vlastitih mogućnosti?

7. Razumijevanje činjenice da je spašavatelja bilo tako malo

Važno je da učenici razumiju da je spašavatelja bilo malo. Također je važno upitati se zašto većina ljudi pod njemačkom okupacijom nije pomogla svojim židovskim susjedima. Neka učenici u raspravi pokušaju odgovoriti na pitanje zašto je bilo tako malo spašavatelja. Objašnjenje se ne smije ograničiti na činjenicu da je mnogo ljudi podržavalo protjerivanje i ubijanje Židova ili da je bilo potpuno ravnodušno. Neki potencijalni pomagači mogli su biti zaplašeni okolnostima života pod njemačkom okupacijom, kao npr.:

- time što je Njemačka primjenjivala silu i vršila nasilje nad civilnim stanovništvom
- nedostatkom hrane, lijekova i drugih osnovnih sredstava za vrijeme rata
- raširenom lokalnom suradnjom s njemačkim snagama i vlašću
- antisemitizmom raširenim među susjedima i građanima
- praktičnim preprekama pri pomaganju Židovu da pobjegne ili se skrije (zemljopisnim, financijskim itd.)
- posljedicama nakon uhićenja (u mnogim se državama primjenjivala smrtna kazna);
- riskiranjem svojeg života i života svoje obitelji.

Nakon rasprave o tome zašto mnogi ljudi nisu postali spašavatelji postavite pitanje: Kako to da su neke osobe mogle prevladati navedene prepreke? Neka svaki učenik izabere jednog ili dvoje spašavatelja s plakata, pročita njihove priče i pripremi odgovor na to pitanje koje će podijeliti s razredom. Odgovori trebaju biti povezani s osobinama koje se pripisuju pojedinome spašavatelju. Ovu vježbu možete izvesti zajedno s vježbom opisanom u *Preporučanim pristupima* (u točki 2.) tako da učenik u obzir uzme i pristupe i uvjerenja pojedinog spašavatelja.

8. Određivanje naših vlastitih obveza

Mnogi su spašavatelji pomoć Židovima smatrali svojom obvezom. Neki su rekli da nisu mogli drukčije. Neka učenici razmisle o obvezama koje osjećaju prema ljudima u svojem životu i prema skupinama kojima pripadaju. Neka zatim svaki učenik pripremi tablicu u kojoj će opisati te obveze i odrediti kako će ih ispuniti. Na naslovnici treba napisati ove naslove: obitelj, škola, vjerska zajednica, grad ili mjesto, narod ili svijet. Na dnu naslovnice na lijevoj strani treba stajati 'obveza prema', 'predmet koji zahtijeva moju pozornost', 'kako se prema tomu mogu postaviti', 'osobine koje će mi pomoći da u tome uspijem'. Nakon što ispune tablicu, svaki učenik treba izdvojiti jedan od zadataka koji je odabrao, osmisliti plan djelovanja i primijeniti ga u zadanome razdoblju ili školskoj godini. Možete zadati učenicima da pišu dnevnik i bilježe svoj napredak.

9. Pogled u "zrcalo dobrote"

Napišite na ploču riječi rabina Harolda Schulweisa, osnivača Židovske zaklade za pravednike: "Dobrota je moćno zrcalo. Dobrota nas izaziva na način na kakav nas zlo nikada ne izaziva." Nakon što učenici prouče plakate i pročitaju priče nekih spašavatelja, neka razmisle što taj citat za njih znači. Jedno od tumačenja jest da djela spašavatelja naglašuju one osobine i pristup koje bismo morali prihvatiti, a ne izbjegavati. Za razliku od počinitelja i promatrača, spašavatelji nas čine boljima, čine da se zamislimo nad nama samima. Možete učenicima zadati pismeni zadatak povezan s citatom, pa zatim razviti raspravu. Navedite ih da razmotre citat u kontekstu holokausta, a također i da razmisle o tome kako se može primijeniti danas.

Izvori o spašavanjima

Postoji nekoliko knjiga, filmova i internetskih stranica koje se odnose na spašavanja u vrijeme holokausta. Ti izvori pružaju daljnje informacije o temi i, u nekim slučajevima, o pojedinim spašavateljima ili nastojanjima da se provede spašavanje koje se nalazi na plakatima. Provjerite postoje li u lokalnome centru o holokaustu ili u knjižnici određeni naslovi. Mnoge knjige i filmovi mogu se nabaviti preko interneta.

Knjige

1. Sheila Isenberg, Naš vlastiti junak: Priča o Varianu Fryu
2. Michael Bar-Zohar, Izvan Hitlerova dohvata: Junačko spašavanje bugarskih Židova
3. Hillel Levine, Tražeći Sugiharu, lukavoga japanskog diplomata koji je riskirao život kako bi spasio 10.000 Židova iz holokausta
4. Philip Hallie, Neka se prolije nevinna krv: priča iz sela Le Chambon i kako se tamo dogodila dobrota
5. David Crowe, Neispričana priča njegova života, Ratne aktivnosti, Istinite priče koje se kriju iza liste
6. Gay Block i Malka Drucker, spašavatelji: Prikazi moralne hrabrosti u vrijeme holokausta
7. Samuel P. Oliner i Pearl M. Oliner, Altruizam kao osobnost: spašavatelji Židova u nacističkoj Europi
8. Michael Phayer, Katolička crkva i holokaust, 1930. - 1965.
9. Carol Rittner i Sondra Myers, Hrabrost za osjećaje: spašavatelji Židova u vrijeme holokausta
10. Susan Zuccotti, Talijani u vrijeme holokausta: Progon, spašavanje i preživljavanje
11. Mordecai Paldiel, Stazom pravednika: Nevjernici spašavatelji Židova u vrijeme holokausta
12. Leo Goldberger, Spašavanje danskih Židova: moralna hrabrost pod pritiskom
13. Martin Gilbert, Pravednici: neopjevani junaci holokausta
14. Deborah Dwork, Glasovi i gledišta: povijest holokausta
15. Peter Hellman, Kad je hrabrost jača od straha: iznimne priče kršćana i muslimana koji su spašavali Židove od holokausta
16. Nechama Tec, Kad svjetlo prodre u tamu: kršćansko spašavanje Židova u nacizmom okupiranoj Poljskoj
17. Per Anger, S Raoulom Wallenbergom u Budimpešti

Filmovi

1. Kao da je bilo jučer – o spašavanju Židova u Belgiji
2. Misija spašavanje – priča Variana Frya i Odbora za hitno spašavanje o Fryovim nastojanjima spašavanja u Francuskoj
3. Do viđenja, djeco – dokumentarna drama o židovskome dječaku kojeg je skrivao francuski svećenik
4. Skrivanje i traženje: Vjera i tolerancija nakon holokausta – o židovskoj obitelji koja traži spašavatelja svojega djeda
5. Povijest na tajnom zadatku: diplomati za proklete – o četiri diplomata koji su spašavali Židove
6. Nije bilo ništa... a bilo je sve – o spašavanju Židova u Grčkoj
7. Raoul Wallenberg: između redaka – o Wallenbergovu spašavateljskom nastojanju u Mađarskoj
8. Spašavanje u Skandinaviji – o spašavanju u Švedskoj, Finskoj, Danskoj i Norveškoj
9. Schindlerova lista: dokumentarna drama o spašavanju u Poljskoj
10. Suhigara: urota ljubaznosti – o Suhigarinu nastojanju da se provede spašavanje u Litvi
11. Hrabrost za osjećaje – intervju sa šestoro različitih spašavatelja
12. Optimisti – o spašavanju bugarskih Židova
13. Druga strana vjere – o katoličkoj djevojčici iz Poljske koja je skrivala Židova na tavanu
14. Pijanist – dokumentarna drama o preživljavanju i spašavanju židovskoga glazbenika u Varšavi
15. Oružje duha – o spašavanju stanovnika Le Chambona, Francuska
16. Zegota: vrijeme za pamćenje – o spašavanjima koja je provela poljska skupina pokreta otpora

Internetske stranice

1. Židovska zaklada za pravednike: www.jfr.org
2. Memorijalni muzej holokausta Sjedinjenih Američkih Država: www.ushmm.org
3. Yad Vashem – Ustanova za obilježavanje sjećanja na mučenike i junake holokausta: www.yadvashem.org

Zahvala

Židovska zaklada za pravednike (JFR) zahvaljuje Obiteljskoj zakladi Rite J. i Stanleya H. Kaplana, INC., Zakladi Josepha Alexandera i Zakladi Van Pelt, čija je velikodušna potpora omogućila tiskanje ovih plakata. Zahvalni smo prof. Deborah Dwork, članici JFR odbora i predsjednici našega Obrazovnog odbora, za njezin znanstveni doprinos pričama o spašavanju i priručniku za nastavnike. Također zahvaljujemo Hannah Waldman, članici JFR odbora, dr. Billu Shulmanu, predsjedniku Udruženja holokaust organizacija, i članovima društva Alfred Lerner za njihov doprinos na projektu u njegovu nastajanje. Naša zahvala ide i JFR stažistici Naomi Wise za njezinu pomoć u istraživanju o spašavateljima kao i Judy Cohen, fotoarhivistici u Memorijalnome muzeju holokausta Sjedinjenih Američkih Država, za pomoć pri nalaženju slika. Na kraju želimo zahvaliti našoj tvrtki za grafički dizajn *Borsa Wallace*.

O Židovskoj zakladi za pravednike

Židovska zaklada za pravednike iskazuje počast i podržava pravednike nevjernike, nežidove, uglavnom kršćane, a i neke muslimane koji su riskirali svoje živote da bi spasili Židove u vrijeme holokausta. Zaklada pruža mjesečnu novčanu pripomoć za više od 1.400 starih spašavatelja i spašavatelja kojima je potrebna pomoć u 27 država. S pomoću svojega nacionalnoga obrazovnog programa Zaklada također čuva baštinu pravednika i poučava nastavnike i učenike o povijesti holokausta.

Želite li više informacija o JFR-u ili o našem obrazovnom programu, posjetite našu internetsku stranicu www.jfr.org, zovite nas na telefon 1.888.421.1221 ili nam pišite e-poštom na jfr@jfr.org.

Zahvale za fotografije**Getty prikazi**

Pozadina za plakat o hrabrosti: J. A. Hampton/Getty prikazi

Pozadina za plakat o požrtvovnosti: Alfred Eisenstaedt/Getty prikazi

Slikovna knjižnica Mary Evans

Pozadina za plakat o suosjećanju: Slikovna knjižnica Mary Evans

Pozadina za plakat o suradnji: Mary Evans/Zbirka Meledin

Pozadina za plakat o društvenoj odgovornosti: Slikovna knjižnica Mary Evans

Fotopismohrana Židovske zaklade za pravednike

Fotografije sljedećih spašavatelja: Jadvice Konochowicz, Olge Kuković, Prebena Muncha Nielsena, Marion Pritchard, Jerzyja Radwaneka, Olge Rajšek, Oskara Schindlera, Chiune Sugihara, Irene Sandler, Aristidesa de Souse Mendesa, Hasmika i Tigrana Tashtshiyana, Andréa Trocméa (dobrotom Nelly Trocmé), Raoula Wallenberga, Eugenije Wasowske.

Fotopismohrana Memorijalnog muzeja holokausta Sjedinjenih Američkih Država

Fotografija spašavatelja Variana Frya: USHMM fotopismohrana, dobrotom Annette Fry

Fotografija spašavatelja Dimitra Pesheva: USHMM fotopismohrana

Pozadina za plakat o domišljatosti: USHMM fotopismohrana, dobrotom Nacionalnog arhiva

Pozadina za plakat o poštenju: USHMM fotopismohrana, dobrotom Michaela Reyndersa

Pozadina za plakat o moralnome vodstvu: USHMM fotopismohrana, dobrotom Thomasa Veresa

GLEDIŠTA I PRISTUPI IZREČENI NA NIZU PLAKATA O KOJIMA JE RIJEČ I KONTEKST U KOJEM SU UPOTRIJEBLJENI PRIKAZI NE ODRAŽAVAJU NUŽNO GLEDIŠTA ILI PRISTUP MEMORIJALNOG MUZEJA HOLOKAUSTA SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA, NITI IMAJU NJEGOVU SUGLASNOST ILI POTPORU.